

PATAKY LÁSZLÓ tanszékvezető főiskolai tanár:

NÉGYESY LÁSZLÓ VERSELMÉLETI MUNKÁINAK JELENTŐSÉGÉRŐL

Négyesy munkáinak számbavételét, tanulmányozását, hagyatékának őrzését Egerben akkor is tisztos kötelességünknek tarthatnánk, ha műveinek különösebb időszerűsége nem volna és eredményeit az idő erősebben kikezdte volna már. Hiszen a magyar irodalomtudományba eddig ő írta be a legjelentősebben városunk nevét, amikor Magyar vers-tanának előszavát így zárta: Kelt Egerben, 1885. november havában [1]. Négyesy e könyvéről Horváth János legújabb verstani rendszerezésének előszavában így nyilatkozik: »Ahhoz, s kivált átdolgozott, 1898-i kiadásához fogható, a magyar verselés minden ágára kiterjedő, szabatos és egészében máig helytálló rendszerezés nem is jelent meg azóta.« [2]. Saját könyvének céljául is azt jelöli meg, hogy »jobb híjján pótolni tudja« azt a hiányt, mely abból adódik, hogy »oly rendszerezést, mely a Négyesyé óta felhalmozódott részlettanulmányok és viták tanulságait levonva, korunk igényeit legalább megközelítőleg oly mértékben elégíthetné ki, mint Négyesy kitűnő könyve koráét, s oly mértékben válhatna szilárd, vagy vitatásra méltó alakjává vers-tudományi érdeklődésünknek, mint Négyesyé volt csaknem hét évtizeden át: hiába keresünk«.

Ennek ellenére különösebb érdeklődés Négyesy művei iránt nem tapasztalható. Pedig alig van esztendő, amelyik egy-egy jelentősebb írásának nevezetesebb évfordulója ne volna. Most pl. arról emlékezhetünk, hogy éppen 70 évvel ezelőtt jelent meg az egri főgimnázium 1886—87. évi Értesítőjében A magyar vers c. tanulmánya [3]. E munkájában kísérelte meg Négyesy, hogy választ adjon arra a kérdésre, hogy milyen elvei vannak a sajátos magyar verselésnek, amelyről nevezetes tanulmányában röviden írt már az az Arany János, aki e kérdéssel való foglalkozását 1850-ben így jelezte Vojtina második levelében:

*Van a magyarnak . . . úr Krisztus, mi van!?
Saját mértéke: népdalaiban,
Melyet kitáncol a parasztleány
És Farkas Józsi oly szépen kihúz,
De a poéta (kincsek közt szegény)
Mértéket idegen mintára nyúz!*

Négyesy e tanulmányának anyaga tulajdonképpen csak második része annak a kéziratnak, amelyet eredetileg a Kisfaludy Társasághoz nyújtott be. A Társaság bírálóbizottsága azonban, nyilvánvalóan újszerűsége miatt, csak a tanulmány első részét fogadta el kinyomtatásra, és így e második részt a szerző, jobban saját felelősségére építve, iskolájának Értesítőjében jelentette meg. Művének előszavában is jelzi azonban, hogy az csak egyik tagja ama ciklusnak, amelyet A magyar verselmélet kritikai története vezet be és harmadikul az eredményeket az iskola és a közönség számára összefoglaló Magyar verstana egészíti ki.

Ahhoz, hogy Négyesy verselméleti munkásságát, annak jelentőségét helyesen ítélhessük meg, e művének anyagát röviden át kell tekintenünk. A magyar verselmélet kritikai történetében [4] Négyesy rendkívül tömören és félreérthetetlen világossággal foglalja össze a megelőzően kialakult verselméleti ismerteket. Igaz, csak jó száz esztendő irodalmával kellett részletesebben foglalkoznia, de így is hosszadalmas kutatómunkát kellett végeznie, amiért viszont máig pótolhatatlan érték számunkra Négyesynek ez az írása.

A magyar vers törvényeit először Fogarasi János kezdte el tüzetesebben vizsgálni az 1840-es évek elején. Irodalmi ébredésünk előtt nem írtak semmiféle verstant — állapítja meg Négyesy —, azután pedig nem írtak magyar verstant. Csak olyan kisebb megjegyzéseket találhatunk a régi magyar irodalomban, mint a Szenczi Molnár Albertét a rímek egyhangúságával kapcsolatban stb. A felvilágosodástól Fogarasiig eltelt hét évtized alatt is alig történt valami érdemleges a magyar vers mivoltának megvilágítása terén. »Rossz idők jártak akkor — írja Négyesy — a magyar versre. A költői divat hallgatagon mellőzte, az elmélet pedig sértően ignorálta és ha nyilatkozott nagynéha, elfogultan csak ellene fordult... Oly kevésre becsülték, hogy törvényeit vizsgálni teljesen fölösleges és hibátlan foglalkozásnak látszott.« (Idézett műve 295. l.)

Igen jellemző Verseghynek a felfogása, aki szerint a magyar versek »syllaba számára vött és egyenlő hanggal végződő mondások«, amelyekben tehát a lényegét a szótagszámban és a rímben látja. Így nem csodálható, hogy e verselést még a prózánál is alább valónak tartja, mert a »hangegyeztetés« (rím) elrontja még azt a természetességet is, amivel a próza rendelkezik. Általában, akárcsak a mai fűzfapoéták, e korban a kritika szótagszám és rím szempontjából vizsgálja a verset. E felfogás tükröződik még Csokonainál is, mikor »sarkalatos« (rímes) és »mértékes« versformák között különböztet, megjegyezve, hogy a »sarkalatos verseknek a barbarus nemzeteknél van diavtja«, a legcsinosabb európai nemzetek mértékesen írnak, csak a magyar alkalmas mindkettőre Európában. A legtöbbet talán Horváth Ádám sejtí, aki verskötetének előszavában »szorosabb magyar szépségekről« tesz említést, és aki már hangnyomásról és szaggatásról is beszél, de a versbeli egysége létrejöttének alapját a hosszú és rövid hangok váltakozásában, tehát jövevényformáink törvényszerűségeiben látja.

A magyar verselmélet kezdetének ezért igazában Fogarasi János Művelt magyar nyelvtanát tekinthetjük. Művének Kísérlet a magyar

népdalok és zenéken uralkodó versmérték kifürkészésére c. fejezetében a magyar vers alapjának a magyar zenét vallja. E kor kutatóinak tudatában annyira megrögződött »metrum« fogalmától azonban sem ő, sem a kortárs Erdélyi János nem tud szabadulni. Mikor Fogarasi azt állítja, hogy népdalainknak, ha a zene- és énekhangtól megválnának, nem volna mértékük, nem a magyar vers törvényszerűségeit, hanem csupán »mértékeit« keresi. Erdélyi János is a Népdalok és mondák II. kötetében is főként azt vizsgálja, hogy a magyar zenében és versben milyen időmértékes ütemek vannak.

Fogarasiék álláspontja, ha helyesen hívja is fel a figyelmet arra, hogy a magyar versben is van időmérték, egyoldalú véglelet jelent és természetesnek tarthatjuk Toldy Ferencnek a másik véglettel való jelentkezését, mikor megállapítja, hogy az ún. magyar vers pedig a hangsúlyon alapul. E felfogás nyomán válik általánosabbá az a téves nézet, hogy költészetünkben hangsúlyos, magyaros és időmértékes, idegen versek találhatóak. Részletesebben foglalkozik Fogarasiék után Négyesy Greguss verstani nézeteivel. Összegezésében azonban azt állapítja meg, hogy az ő verselmélete nem önálló irány, inkább valami modus vivendi, mintaképe annak a számtalan középutas véleménynek, melyek a különböző szempontokat ideiglenes használatra összeszerkesztgetik.

A magyar verselmélet legszilárdabb alapjait Négyesy szerint is a magyar vers legnagyobb művésze: Arany János rakta le. Ő adta a legtalálhatóbb neveket a költészetünkben meghonosodott versrendszereknek, megkülönböztetvén nemzeti versidomunkat és a jövevényformákat. Ő mondja ki félreérthetetlenül, hogy a versidom lényege a ritmus. Abból indul ki, hogy a költő lelkében létrejövő indulat »tagolódást« eredményez a költő gondolataiban és természetesen e gondolatok nyelvi kifejezésében. Így a költői beszéd sajátos ízekre oszlik és minden ízben, — amelyeket Arany ütemeknek nevez —, van egy hangsúlyos rész, amely bizonyos számú súlytalan részt gyűjt maga köré. A gondolatoknak és szóknak ez a csoportosulása egy-egy góc a hangsúlyos tag körül, ez a magyar ritmus. Ez a ritmus akkor a legtökéletesebb, ha a hangsúly az ütem első tagját emeli ki, bár ha ez mindig megvalósulna, akkor a szöveg nagyon egyhangúvá, monotonná válnék. A hangsúly tehát Arany szerint szabadon helyezkedhet el az ütemen belül. Ez azt is jelenti, hogy a hangsúlyt ő maga nem tartja kezdeményező ritmikai tényezőnek. Egyébként az ütem hangzati szerkezetét Arany nem elemezte. E kérdés taglalása nélkül az egyes ütemek prozódiai mértékét a zenéből vonta el, mikor sorképleteinket a zenei minták után határozta meg. Ennek alapján nem lehet azt mondani, hogy Arany a versritmust a zenéből származtatta volna, de az kétségtelen, hogy azt azonosnak vélte a zenében és táncban megnyilatkozó ritmussal.

Arany verselméletének Achilles-sarkaként Négyesy éppen azt látja, hogy nem concipialta a hangritmust, és e hiány bontja meg elméletének egységét. A törvényeket ugyanis két forrásból származtatta. A gondolatból erednek a mondatrészletek csoportosulásai, a hangsúly körül kialakuló ízek, a belső ritmus. Az egyes ütemek prozódiai mértékét, a külső hangzatosság kellékét, a zenéből vonja el. »A versidom

e szerint — jegyzi meg Négyesy — két különböző naprendszer vonzába tartoznék.«

Igaz ugyan, hogy Arany szerint nemzeti versidomunk ütemeinek nincsenek oly szigorúan megállapítható mértékei, mint a klasszikai verslábaknak. Azonban szerinte is »vannak az egyes ütemeknek bizonyos mértékei, melyeket a magyar zene kiválóan kedvel és így a magyar költő, ha versét a dallammal összhangzásba tenni kívánja, szükséges, hogy azokat tartsa szem előtt«. Ezen a ponton érezhető hiányosság ösztönözte további verselméleti vizsgálódásra Torkos Lászlót, akinek nézeteit áttekintésében Négyesy végezetül megvilágítja.

Torkos szerint nem a hosszúság és rövidség szempontjából kell a ritmust vizsgálni, hanem az erős és gyenge hangok váltakozása szerint. A magyar vers csak akkor énekelhető jól, ha hangsúlyos szótagjai a vers hangsúlyával egybeesnek. Torkos Arany véleményével ellentétben úgy véli, hogy a magyar versben a szóhangsúly uralkodik, amelynek törvénye: hangsúlyos minden szó eleje (főhangsúly) és harmadik tagja (mellékhangsúly). A klasszikai vers terminusainak zavart okozó használatával Torkos a magyar verselésnek két ütemformáját, a trocheusi és daktilusi formákat tartja megállapíthatónak, aszerint, hogy a hangsúlyos szótag után egy, vagy két súlytalan következik-e. Harmadik ütemformaként a jambusit is felteszi, amelynél szerinte egy előre-bocsátott egytagú felütéssel van dolgunk. Az ilyen ütemelőző a magyar versben csak a fogalmak összezavarásával állapítható meg. Négyesy nemcsak verselméleti ismertetésében, hanem a Magyar Nyelvőr 1890. évfolyamának több számában is vitázik Torkos nézeteinek eme ferdeségeivel [5], de egészében tevékenységét Arany szükséges kiegészítésének tekintette, és tőle is ösztönzést nyert arra, hogy a saját verselméletében a hangritmussal való foglalkozást tekintse alapvető feladatának.

Ezért foglal el Négyesynek a magyar nyelv kérdéseit tárgyaló írásaiban központi helyet a hangritmus vizsgálata. E kérdéssel kapcsolatban Négyesy már határozottan vallja a versritmus zenei eredetét. »Ha verset hallunk, mindig az énekszerűség képzete támad bennünk... Csakugyan egy ősi közösség maradványa ez és abból az időből, mikor a költészet meg a zene... egybe volt még forrva... s szöveg és dallam együtt, egy fejből született meg, mint ma is még a népdal« — írja A magyar költészet kincsháza elé írt »verstani tájékozásában«. [6]. S ezek alapján ugyanott megállapítja: »természetes is, hogy a hangritmus a vers igazi alaptényezője, hiszen ő őrizte meg a zenei szerkezet képét«.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a zeneiség elmossa nála a gondolati elemeket. Legutolsó verstani összefoglalásában [7] ezzel kapcsolatban így nyilatkozik: »aki egy hangosan elmondott verset hall, ha nem érti is a szöveget, a beszéd zenéjét kiérzi. Nem mondhatni azonban, hogy a vers teljes erejét érezné; azt csak akkor érzi, ha a tartalmát is érti a szövegnek, akkor fogja fel, hogy a versben az egyenletesen hullámozó hangokkal együtt és egyszerre zeneileg hullámozanak a gondolatok is... A ritmus tehát nem csupán a hangban jelent-

kezik, hanem a gondolatban is. Áthatja az egész beszédet, a beszédnek érzéki, testi felét is, meg a lelkét is, a gondolatot. Az érzés ama hőfokánál, mely a költőt áthatja, mintegy zenei rezgésbe jön a gondolat és az azt kifejező hang« (u. o. 9. l.). Négyesy tehát megkülönbözteti a költő és olvasó lelkében mintegy előre zengő ritmuseszményt a ritmizomenontól, a ritmuseszményt érzékeltetni is tudó beszédanyagtól. A kettő összefüggését hirdeti, megállapítva, hogy a versritmus »két-féle elemből áll: a gondolati ritmusból és a hangritmusból. Ez a kettő pedig egymástól nem elválasztva, hanem egymással közrehatva szoros egységbe forrva hat ránk a versformában«. Kétségtelen azonban, hogy a kettő közül a hangritmust tartja elsődlegesnek.

A zenében a hangnak ereje, tartama, magassága és színe van. A versben ezek közül csupán az első kettő érvényesül. A hangritmus uralkodó szerepe következtében a vers két alaptényezője: a tartam és az erő, vagyis az időmérték és a hangsúly. Időmérés és hangsúly nélkül nincs is vers, viszont ha minden versben van, akkor teljesen helytelen megkülönböztetés, ha a magyar verset hangsúlyosnak, a klasszikai és nyugat-európai formákat időmértékesnek nevezi valaki.

Nemzeti versidomunknak természetesen sajátos időmérése van és az lényegében abban áll, hogy egy-egy vers keretében az ütemek azonos idővel mérhetők. A magyar versnek tehát nem a szótagok időmennyisége, vagy éppen a száma az időmértéke. »Az ütemek nem a szótagok számára nézve, hanem az időtartamban egyenlők«, mondja Négyesy és ez az ún. ütemegyenlőség elve, melyet már mások is jeleztek, vagy éppen hangoztattak, de félreérthetetlenül elhatározó módon ő nyilvánított ki. Egészen sajátos megfigyelése viszont Négyesynek az ütemfeleződés törvénye. A magyar vers taktusának időtartama rendszerint két teljesen egyenlő félre oszlik. Az első rész erősebb és azt egy gyengébb rész követi, de az erős taktusrész egyenlő idejű a gyengével.

Ebből azonban az is következik, hogy az ütemél akkor is nyomatékosan hangzik, ha az értelmi (mondattani) hangsúly nem a kezdő tagra esik. Ez az iktus, mely tehát az ütem első tagját mindig kiemeli. Ha értelmileg valamely hátsó tag volna nyomatékos, »logikai nyomatékot elhallgattatja a versnyomaték« (uo. 39. l.). Láthatjuk, hogy Négyesy a verstan minden területén kidolgozott elmélettel jelentkezett, de eredményeiben ma már kétségtelenül láthatók az egyoldalúságok is. A hangritmusnak a zenei származtatása kétségtelen egyoldalúság. Általában az egységnek minden hangoztatása ellenére a gondolati rend és a nyelvtani szerkezet taglaló hatását, melyek a hangidom mellett, ha alárendelten is, de érvényesülni törekszenek, nyilvánvalóan figyelmen kívül hagyta. Pedig ma már a magyar vers ritmusának vizsgálata közben olyan elméletek is erős fegyverzettel jelentkeznek, melyek kizárólag a gondolat, vagy éppen a nyelvszerkezet taglaló hatásából vezetik le a magyar vers hangidomi rendjét.

Am megfigyelései még ebben az esetben is legalább annyi figyelmet érdemelnek, mint amilyennel ő kísérté az övét megelőző verselméleteket. Ilyen értelemben is érvényes Németh Lászlónak az a megállapítása, amelyet a legutóbbi ritmus vitán [8] ugyan más értelemben

mondott: »Az igazság akkor is igazság, ha három mondatban, ha egy tanulmányban vagy ha egy tudományos munkában mondják el. A tudomány azonban csak akkor szokta elfogadni, ha az ő nyelvén fogalmaz-zák meg, s az ő apparátusával igazolják. Ezért igazat kellett adnunk Horváth Jánosnak is abban, hogy a verstan ugyanolyan kötelezettségekkel járó tudomány, mint a többi, s nem lehet, hogy »ki-ki tovább fújja a maga nótáját, tekintet nélkül mások megokolt, a ritmikai tapasztalat alapján álló s verstörténeti tényekkel és múltbeli illetékes nyilatkozatokkal támogatott megállapításaira«. [9].

Négyesy lelkiismeretesen kidolgozott és kristálytisztán kifejtett eredményei felszabadító hatással voltak a korabeli kutatókra. (Vö. Horváth Cyrill tanulmányát a Négyesy- emlékkönyvben.) [10]. Később is fiatal kutatókat is elmélyült tanulmányozására ösztönözték [11]. Legnagyobb jelentőségűnek mégis talán azt a hatást tarthatjuk, amelyet nevezetes stílusgyakorlatain résztvevő költőinkre: Babits Mihályra, Kosztolányi Dezsőre, Juhász Gyulára, Tóth Árpádra gyakoroltak. Kétségtelen azonban az is, hogy az ő eredményei Ady verseinek tanulmányozásához már nem elégségesek. Egyáltalán az Ady-kérdéshez teljes konzervatív elfogultsággal szólt hozzá. Azt hisszük azonban, hogy azt a többször elhangzott ígéretét, mely szerint Ady versművészetével megfelelő objektivitással kíván egyszer részletesebben foglalkozni, nem az elfogultsága miatt nem tudta megvalósítani, hanem mert az ő elmélete Ady költészeti forradalmának megértésére, az Ady verselésének megvilágítására már nem volt megfelelő.

Móricz Zsigmond támadó szavai [12] azonban még akkor is üresen konganak a hozzáértő előtt, ha pompásan meg is találta azt a valóban elavultan konzervatív kívánságát Négyesynek, amely méltó volt a kigúnyolásra (uo. 287. l.). Jogos ez a kérdése: »Mi baja van Négyesynek Adyval?«, de jogtalan ez a támadása: »Négyesy Lászlóék ilyeneket nem találnak meg, csak verslábakat és verstechnikai kincseket.« Azt a vitát, amelyik a magyar vers ritmusának kérdésében egy-két év óta folyik a magyar irodalomtudomány berkeiben, viszont azért kísérjük reménykedő figyelemmel, mert e kérdés olyan korszerű megvilágítását várjuk végső eredményeitől, mely szerintünk nem annyira a régi versek jobb elemzésére, hanem sokkal inkább a legújabb magyar versek megvilágítására is alkalmas elmélet lesz. Lelkesedünk Ady verseiért, Németh László tanulmányaiért, de Négyesy tudós lelkiismeretességének, alaposágának, logikus és kristálytisztá megállapításainak hatása alatt egyre erősödő meggyőződésünkkel vált: az új magyar verselmélet a Négyesyéhez hasonló módszerekkel lesz kidolgozható.

Különben a feladat megoldására úgy véljük Négyesynek is megvolt a helye alapja és iránya, csupán az idő nem volt még akkor érett erre. Nevezetesen a magyar népköltészet iránti mély vonzódásában. A magyar ősi vers c. cikkében [13] milyen meggyőzően foglal állást, mikor a régi magyar költészet különböző minőségű darabjairól szólva ezt írja: »biztosíthatok akárkit, hogy a rossz versek nem népköltési maradványok.« Ezzel kapcsolatban megint említést kell tennünk az ő egri kapcsolatairól. Nem volt az véletlen, hogy az ő első jelentős írásai

éppen Egerben jelentek meg. Négyesy itt végezte az utolsó két gimnáziumi tanévét. Igazgatója és önképzőkori tevékenységének irányítója az a Szvorényi József volt, akinek elég itt most csak a Magyar irodalmi szemelvények c. kézikönyvére [14] és abban a kötetben a népköltészet iránt megnyilvánuló nagy vonzalmára hivatkozni. Szvorényi figyelemmel kísérte egyetemi éveit alatt is, és azok befejezése után ide hívta tanárnak —, nem szűnve meg volt tanítványát, most már munkatársát, állandó munkára ösztönözni. Ilyen indítások magyarázzák, hogy miért kötelezte el magát a magyar vers oly állhatatos vizsgálatára, amely az ugor összehasonlító verstan addigi eredményeit is számbavette és feladatait kijelölte [15]. Már az említett A magyar ősi vers c. cikkét így fejezte be: »a magyar ősi vers csakugyan ősi vers, ugor származása valószínű, de a magyarság kiválta utáni keletkezése is lehető, mindenestre azonban nemzeti volta bizonyos, csak latinból kölcsönzése lehetetlen.«

Négyesy László központi feladatának nemzeti versidomunk törvényszerűségeinek vizsgálatát tekintette. Verstanaiban azonban természetesen másikat is ismertet. E formákról azonban 1890-ben egy rendkívül értékes külön tanulmányt is írt. Ezzel a művével, — melynek a Kisfaludy Társaság által megjelölt címe: A mértékes magyar verselés története [16] —, a Társaság Lukács Krisztina-jutalmát nyerte el. Könyve előszavában menten be is jelenti, hogy a címet szükségszerűen el kellett fogadnia, de ezzel nem mondott le arról az elvi álláspontjáról, hogy külön mértékes és hangsúlyos vers nincs, mert minden vers ritmikailag alkatánál fogva egyszerre hangsúlyos és időmértékes is. Igen gazdag, statisztikailag is feldolgozott adattal kíséri végig irodalmunk történetében a két jövevény versformánk életét. E sok mindent megvilágító pontos adatoknak egyik legmeglepőbb eredménye a könyv XXI—XXIII. fejezeteiben annak a tévhitnek az eloszlata, mintha költészetünkben Petőfi és Arany óta újból a nemzeti versidom uralkodnék. Kimutatja pl., hogy Petőfi költeményeinek csupán negyedrészt írta nemzeti formákban, »csupán jambust kétannyi, nyugati ritmusokat összesen háromannyi esetben használ«. Négyesy, aki a nemzeti versforma oly lelkes híve és kutatója, e könyvében, valamint a később írt Ritmus és verstechnika c. tanulmányában [17] hangoztatja, hogy jövevény formáink irodalmunkat jelentősen gazdagították. Elutasítja azt a felfogást, amely szerint meghonosításuk főoka az lett volna, hogy általuk beszédszerűbb ritmusra és a líra felsőbb nemeihez illő versformára tegyünk szert a dalformával szemben. »Éppen nem — írja. Kazinczy, Verseghy és a debreceniek dalformát kerestek, csak művészbet, szabályosabbat, pláne zeneibbet is, mint a mi parasztdalformáink, olyanokat, aminőket a német társaságban énekelnek a klavir, vagy a hárfa mellett. Beszélt versnek ott volt a Bessenyeieiek alexandrinja, okoskodni lehetett abban. A líra felsőbb nemeire ott voltak a klasszikai formák. De ezek mellett éppen a dalnak érezték szükségét«. Majd e formák jelentőségét így összegezi: »Nemzeti és jövevényformáinkban együttvéve oly ritmuskincsünk van, mellyel épp úgy

tudunk Shakespeare drámáinak, mint a francia alexandrinnak, Goethe lírájának, mint saját népdalainknak stílnemében beszélni.«

Magának a meghonosodás hosszabb-rövidebb idejének okát keresve, igen jelentős általános érvényű eredményhez jut, mikor arra figyelmeztet, hogy »a hosszú és rövid szótagok huzamosabban folyó egyforma váltakozása észrevételi magát nem is csak a füllel, hanem a beszélő szervezettel is«. Szerinte a »költői beszéd ritmusa nemcsak akusztikus, hanem motorikus érzéletekkel is jár s tetszés-hatását a hallás-érzetek nem meritik ki, tetszik benne a beszélőszervek mozgásának könnyű szabályossága is. Ezt alányilag érzi a felmondó, de élvezi vele a hallgató vagy olvasó is, aki a motorikus erőfeszítéseket magában mintegy reprodukálja s rendezettségüket felfogja. Ha néhány soron át foly az, hogy a beszédszervek minden tartósabb beállítása után egy röpkébb következik, arra megint tartósabb, megint röpkébb, a hosszú és rövid szótagok sora szerint a mozdulat-energiának e szabályszerű váltakozása megfelelő mozgás-érzettel hat vissza a központra s azt a következő mozzanatokra nézve mechanikus innervációra készíti, a tudat alatt is. A naív olvasó vagy felmondó is belekerülhet ennek a váltakozásnak a sodrába, úgy, hogy az idegen versidom szabott idő-váltakozását kiérzi és érezteti is«. (Budapesti Szemle 196. kötet, 64. l.). E törvényszerűség érvényesülésének következménye az, hogy a jövevényformák olvasói különösebb verstani vizsgálódás nélkül is megérik a jövevényformák ritmushullámzását és bizonyos idő eltelte, illetve kellő gyakorlat után kifejlődik az a ritmusérzékük, mellyel ugyanúgy várják e ritmusszerkezetek ismétlődését, mint pl. a nemzeti versidomunkét. (Vö. Horváth: Vitás verstani kérdések. 76. l.)

Nemzeti versidomunk s a jövevényformáink tárgyalásánál Négyesy egyaránt törekszik a történeti szempont, a fejlődési elv érvényesítésére. Ennek következtében Horváth János méltán dicséri elfogulatlanságát, amelyre jellemző, hogy »ő, aki szaktudományunk esztétikai természetű feladataira legjobban felkészült, óv az esztétikai szempont önmagáért való érvényesítésétől«. (Vö. Négyesy-émlékkönyv 6. l.)

Négyesy nemcsak a verstanát, hanem stilisztikáját, retorikáját, szerkesztéstanát is megírta, azok kérdéseit legalább egy-egy tankönyv méretében kidolgozta. Egyetemi előadásaiban, valamint Brandenstein Béla Művészetfilozófia c. könyvéről írt bírálatában és írásaiban szinte mindenütt elszórva oly sok esztétikai tanítás található, amellyel kapcsolatban bátran megállapíthatjuk, hogy irodalomtudományunk világában sokat beszélünk újabban az irodalomelmélet és esztétikai ismeretek fontosságáról, de — míg külföldi eredményeknek sokszor loholva járunk utána —, egyelőre még számba sem vettük igazán itthoni termésünket.

Négyesy méltán vívta ki az ún. irodalmi segédtudományok specialistája nevet. Lehet, hogy ezt egyesek lekicsinylő értelemben használták, mert bár nagyon jelentős irodalomtörténeti tanulmányai is vannak, önálló irodalomtörténeti könyv írására nem vállalkozott. Am ugyanakkor Horváth János megint csak találóan mutatott arra rá, hogy a nemzeti irodalomtörténet fogalma, mint esztétikai és nyelvproble-

matikával kiteljesült szaktudományi típus Négyesy László tudós gyakorlatában és elméleti tanításában jutott el addig a legmagasabb fokra. Négyesy László irodalomelméleti munkásságának jelentősége csak ilyen széles összefüggésekben értékelhető helyesen.

Négyesyt azonban nemcsak az elmélet, hanem a gyakorlat, az irodalomtanítás kérdései is rendkívüli mértékben érdekelték. A verstan tanításának kérdéseiről írott cikke [18] egyik legjobb írás e téren, még ha egyes tartalmi problémái ma már más tárgyalást kívánnának.

Modern verstan és modern methodus! — ez az ő jelszava e területen. Az elavult és így lelketlenné vált anyagot, amely a versben nem lát egyebet a pusztá mechanizmusnál, szerinte lehetetlen tanítani. A verstan eredményes tanításának tehát első feltétele a nevelőnek a modern verstani ismeretekben való alapos jártassága.

A módszerei kérdésekben ilyen fontosabb tanácsokat ad: 1. A tanár mindig egész versformákat mutasson be, ne pedig a tagokon, vagy lábakon kezdje. Ezek épp oly önállótlanak magukban, mint egy-egy szó a beszédben. 2. A versnek ne csak a formáját vizsgálja a tanár, hanem mindig a jelentését is keresse; ne tekintse a versalakokat pusztá alakoknak, hanem szellemi tartalommal, hangulati jelentéssel bíró termékeknek. 3. Ne úgy osztályozzon, hogy a versek részint hangsúlyosak, részint időmértékesek. A világ minden verse hangsúlyos is, és időmértékes is. Legjobb, ha a tanár nemzetek szerint osztályoz, beszélve pl. magyar, görög, német, stb. versről. A versek egy-egy nemzet művészi szellemének alkotásai.

A még szorosabb értelemben vett metodikára áttérve, hangoztatja, hogy a verstan tanításánál csak az induktív elvnek van jogosultsága. Ennek itt a két fontos eszköze: a szemléltetés és az összehasonlítás. A szemléltetés szerinte nem merül ki abban, hogy minden versformát felírva bemutatunk a tanulóknak. A verstani szemléletet a fül számára kell nyújtani, mert a vers hallani és nem látnivaló. »... az egész verstant meg lehet a növendékeknek hallás által tanítani. Könyvet én, — hangoztatja — az iskolában nem használok, az csak arra való, hogy otthon a növendékek ismételhessék az iskolában tanultakat.« Az összehasonlításnak különösen a jövevényformák tanításánál látja szerepét. »A trocheusi sor mellett tűnik ki igazán a daktilus aprózott jelleme.«

Cikke befejezésében pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a verstan felfogására még a kevésbé jóhallású tanulók is képesek. »... maga egy Vörösmarty, vagy egy Goethe sem bírta zenei hallással s a verselés báját, a nyelvbéli zene dallamát alig érezte náluk finomabban valaki.«

J E G Y Z E T E K

Általános megjegyzés: E kis cikk csupán részlete az eredetileg tervezett Négyesy esztétikája és irodalomelméleti munkássága című tanulmánynak, amelynek kidolgozására közbejött nehézségek miatt nem kerülhetett sor.

A szövegben említett és számmal jelzett művek jegyzéke:

[1] Négyesy: Magyar verstan. Középiskolai segédkönyvül és magánhasználatra. Budapest 1886. 2. kiadás 1898.

[2] Horváth János: Rendszeres magyar verstan. Budapest 1951.

- [3] Négyesy: A magyar vers. Általános verstani elvek. A magyar vers szerkezete. Az egri kath. főgimn. Értesítője 1886—87-ben.
- [4] A magyar verselmélet kritikai története. A Kisfaludy Társaság évlapjai XXI. kötet 293—362. lap.
- [5] Verstani kérdések. Válasz Torkos Lászlónak. Magyar Nyelvőr, 1890. 18—25. l., 61—69. l., 112—115 l.
- [6] A magyar költészet kincsháza. Szerkesztette Endrődi Sándor. Budapest 1895.
- [7] Magyar verstan. Egyetemi előadások. Lejegyezte és kiadta Tóth Lajos Budapest 1929.
- [8] Vita Vargyas Lajos könyvéről. MTA Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei, 1953, 219—257. l.
- [9] Horváth János: Vitás verstani kérdések. Budapest 1955. Nyelvtudományi értekezések 7. sz.
- [10] Emlékkönyv Négyesy László hetvenedik születésnapja alkalmából. Budapest 1931.
- [11] Bréver Lajos: Négyesy László (1861—1933). Budapest 1937.
- [12] Móricz Zsigmond: Az irodalom és a „faji jelleg”. Nyugat 1931. márciusi számában.
- [13] A magyar ősi vers. Fővárosi Lapok, 1884 április 11. sz.
- [14] Szvorényi József: Magyar irodalmi szemelvények, Pest MDCCCXLVII.
- [15] Budenz-Album. Budapest 1884.
- [16] A mértékes magyar verselés története. A klasszikai és nyugat-európai versformák irodalmunkban. Budapest 1892.
- [17] Ritmus és verstechnika. Budapesti Szemle 1924. CXCV:194—228 és CXCVI:61—88. l.
- [18] A verstan tanítás módszereiről. Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közl. 1889. XXII. évf. 222—231. l.